

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД СТРУКТУРОЮ ЩЕДРІВОК ВОЛИНИ

Оксана ПАНЧУК

Жоден із дослідників пісень зимової календарної обрядовості не залишав поза увагою питання вивчення мотивів колядок та щедрівок. Спроби класифікувати їх за тематикою робили М. Сумцов, В. Антонович, М. Драгоманов, К. Сосенко та інші.

Найґрунтовнішою студією стала праця О. Потебні "Пояснення малоруських та споріднених народних пісень. — Т. 2: Колядки і щедрівки". Центральне місце у ній відведено аналізу мотивів колядок та щедрівок. Вчений першим систематизував ці пісенні жанри за провідними мотивами, виділивши насамперед ті, що мають символічний зміст, властивий народній величальній поезії взагалі. Кожен мотив О. Потебня розглянув у зв'язках з іншими жанрами українського фольклору, з апокрифами, старою літературою, пісенністю росіян, білорусів та південних слов'ян. Акцентував увагу на мотивах, взятих з християнських легенд.

Праця О. Потебні була продовжена студією М. Грушевського "Історія української літератури", частину розділів якої вчений присвятив вивченню зразків старої обрядової поезії.

Вагомим внеском у дослідження тематики колядок та щедрівок стали праці сучасних дослідників, зокрема О. Дея, В. Давидюка, що були доповнені регіональними студіями Я. Герасима, Я. Вернюк, Т. Демарьової та ін. Проте окремого дослідження щедрівок у світлі теми даної статті поки що не було.

Тексти щедрівок господареві та господині, що побутують на Волині, згруповані головним чином довкола трьох тематичних груп. Основну та численну групу становлять тексти з мотивом „сім'я в образі астральних світил”. Ареал запису охоплює Заславський повіт (Славута, с. Вачов), Старокостянтинівський повіт (с. Краснопілка, с. Дубище, с. Карабіївка), частина текстів записана у ХХ ст. у сс. Дубчиці Зарічненського, Межириччя Млинівського, Нова Мощаниця Здолбунівського та Вовкової Демидівського районів Рівненської області. Ці тексти зафіксовані у різних варіантах практично на усій території Волині, на Поліссі та Поділлі: у с. Зятківці на Вінниччині, на Красилівщині, у селах Годимичі та Боровичі Луцького повіту, у Костополі Рівненського повіту.

Віршова будова текстів (4+4) з незначною ампліфікацією у деяких із них. Характерною ознакою є відсутність рефрену. Поліські варіанти поєднують у собі кілька мотивів: переважно у них змальовано образ працюючої господині або багатого господаря. Однак як щедрівки ці тексти збереглися у невеликій кількості. Вони мають добре розвинену символіку та сталий набір образів: місяць, сонце, зорі, що уособлюють родину. Зачини текстів різноманітні, але переважають ті, де згадується річка Ордань, кленові листки на воді, гора, камінь, церква на схід сонця, хатка, синє море, буків човен, Божий двір та поріг, зозуля: „Остроже остронош двір”; „Ой затяти, зарубати, // Там церковцю становлять. // В тій церковці три оконці”; „Ой на річці на Ордані, // Пливе образ виринає, // До церковці промовляє, // В тій церковці три оконці”; „Плине, плине клинівий листок, // На тім листі написано, // Написано три радості”; „Ой на горі на камені стоїть церква на три гроші” і т. д.

Мотив райського дерева (символу світобудови) добре розроблений О. Потебнею та доповнений студією М. Грушевського. Ми бачимо це дерево у колядках про почин світу: „Коли не було з нащада світа, // Тогди не було неба ні землі, // Ано лем було синєє море, // А серед моря зелений явір” [1]. Про нього співають і щедрівки-величання господареві та його родині, з нього отримує господар три користи: „Летіла соя у кунець села, // (v) Упустила (v) жолуденьку: // (v) Рости, дубе, тонкий, високий! // А в тому дубові (v) три користи: // (v) У корені — чорни(ї) бобри, // У середині — яри(ї) пчоли, // А из верху — ясни соколи” [2].

Згодом це предвічне дерево, від котрого ведуть свій початок небо, земля та небесні світила, заплило на двір господаря та держить на собі усю його родину: „Плине, плине, клинівий листок, // На тім листі написано, // Написано три радосьці, // Їдна радисьць — ясний місяць...” [3].

Цікавою деталлю, втраченою у текстах інших регіонів та збереженою в поліських, є згадка про обдарування-плату, яке дбайлива господиня приготувала для щедрівників: „Ва-

реничкув наварила, щодрешечкув надарила”, „Вареничків наварила, щодрешечків покормила, кінець стола посадила” [4].

Деякі тексти ще зберігають зв'язок з першопочатковим мотивом „почин світу” і виявляють генетичну спорідненість з отим явором з колядок або дубом, що його ми бачимо в замовляннях: „На морі, на окіяні, на річці на Ордані дуб золотокорий, а в тім дубі три гнізді, цар Савул, і цариця Олена, і царенко” [5]. Цей зв'язок — вода, море — є ознакою сакральності.

Отже, за спостереженням М. Грушевського „сею асоціацією образів, тепер уже розділених і не пов'язаних між собою, пояснюється, яким чином зайшли сі космогонічні мотиви між величальні пісні” [6].

Образ храму — це образ космосу. Його зустрічаємо і у білоруських колядках: „Стаіць цяром вышэй харом, // ды у тым цяраме тры вакошачкі... // У першым вакне — ясны місяц, // у другым вакне — ясна сонца, // у трэцім вакне — дробны звезды” [7]. У В. Гнатюка: „Церков складают із трьома дверми, // із трьома дверми, чотирма вікни... // В одно віконце вой місяць світи, // в друге віконце зірничка сяе, // в третє віконце зоря зоряе, // йа в то четвєрте сонце сяе” [8]. В билинному епосі: „Хорошо в теремах изукрашено: на небе солнце — в тереме солнце, на небе місяц — в тереме місяц, на небе звёзды — в тереме звёзды, на небе заря — в тереме заря и вся красота поднебесная” [9].

Тісно пов'язані з цими текстами інші, з мотивом „величання господаря”. Ареал запису — Поріцьк поблизу Острога, Любар Новоградволинського та сс. Дубище та Карабіївка Старокостянтинівського повітів, с. Корнин Рівненського району Рівненської області та с. Серкизів Турійського району Волинської області.

Усі тексти мають складочислову будову (4+4), лише у деяких з них присутній рефрен „Щедрий вечор”, який в інших може бути заспівом: „Щедрий вечор, добрий вечор, добрим людям на весь вечор”.

Господар зображений в колі родини, в пишних шатах: „на нім поясок щирозлотий”, „на ним шуба собольова”, у господаря в пояску калинонька з дев'ятьма гривнями та десятою золотою (v: сім червінців, сто червінців), він сидить кінець стола, „держить ложку золотую, // да їсть кутю солодкую” (v: си-

дить собі в кінець стола, // їсть кутю пше-ничную, п'є воду криничную). Зустрічаємо образ багатого господаря і у моравській колядці: „Sedi pan tota kraj stola, // u neho sericka sobolova, // pod tu sericku tri dukaty...” та у польській розміром (6+6) — „Suknia na nim sobolova, // Siagnat ci se do kieszenie, // I wyial ci dwa serwone” [10].

Іноді у текстах міститься побажання та величання усім членам родини: „сам господар, як виноград, // господиня, як калина, // а діточки, як зізвєдочки” [11].

Типовими зачинами є такі: „Прилітала ластівонька, // Прилітала, щєбетала: // Чи є вдома пан господар?”; „Щодрий вечор, добрий вечор, // добрим людям на весь вечор. // В дома, дома сей пан господар?”; „Щедрий вечор, сьватий вечор. // Чи є вдома пан господар?”; „Щедрик, щєдрик, щєдровонька, // Прилітала ластовонька, // Стала собі щєбетати, // Господаря викликати. // Бачу, бачу хто є вдома, // Сам господар коло стола”.

Деякі тексти містять прохання про винагороду за щєдрування: „Виносьте ж нам по паляниці. // Як несете, то несіте, // Наших ножок не томіте, // Наші ножки невеличкі, // Ми покупим черевички” [12], „Сьому, тому по червоному, // А нам діткам по піріжечку, // По піріжечку, по шеляжечку” [13], або погрозу: „Як не даси нам тої золотої, // Украдемо у вас красну панну, // Занесемо її далеченько, // Що батенько конем не доїде, // Що матінка пішки не дійде, // А братико з лучка не дострілит, // А сестронька перстенцем не докотит, // А миленький піде і возьме” [14].

Білоруські волочєбні пісні малюють пишний образ багатого господаря так: „А ці дома, дома чэсны муж? // Ой дома, дома ды не кажацца: // Ды не кажацца, прыбіраецца, // Надзяе боты казловыє, // Панчошачкы бялёвыє, // Падвязачкі шауковыя” [15].

Щастя та пишнота господаря — це не лише його родина, але й домашнє господарство — врожай та худоба. Чисельно переважають тексти, провідним мотивом яких є приплід худоби у господарстві. Висловлюється він не стільки у формі побажань, як у формі сповіщєнь щасливої вісті господареві: „Щєдрів, щєдрів, щєдрівниця, // Прилітає ластівниця, // Стала вона щєбетати. // Господаря пробуджати: // Вставай, вставай, господару, // Довідайся до това-

ру, // Всі корови потелились, // Рабі бички породились, // Рабі бички ще й хороші, // Будеш мати за їх гроші” [16]. Складочислова будова текстів (4+4), без рефрену.

Провісницею доброго приплоду худоби є ластівниця-щедрівниця, яка будить господаря. Мотив народження у цих щедрівках дуже виразний. О. Потебня наводить приклади у польських колядках: „Kukelecza zakukala hale-luja! // Gospodarza przebudzala: // “Powstan, powstan, gospodarzu, // Pochodz, pochodz po oborze, // Wo w oborze Bog dal dobrze, // Krowisia sie omnozyła, // Pare wolkow polozyla” [17]. Паралелі знаходимо і у веснянках: „Ой у гору, сонечко, у гору. // Будуї, будуї, Іванку, комору. // Будуї, будуї, Іванку, високу, // Та й пороби віконічка широкі. // Щоб до мене соловейко прилітав, // Щоб він мене ранесенько розбуджав” [18]. У іншій щедрівці мотив пробудження господаря та піднімання його з постелі поєднаний із мотивом трьох радостей (тут — трьох загадок), які приносить сам Господь: „Ой чи чуєш, подароку? // Щедрий вечір, на добрий вечір. // По твоїм дворі сам Господь ходить, // Сам Господь ходить, з Петром говорить. // Загадує тобі три загадоньки. // Перша загадка — в тебе в коморі, // Друга загадка — на твоїм дворі, // Третя загадка — в тебе в світлиці” [19].

Краще збережені тексти записані на Станіславщині та в Галичині: „Ой з-за гори місяць сходить, // дуже рано йа в дзвін дзвонять. // Як заграли, задзвонили // по всіх церквах в монастирі. // Щедрий вечір, добрий вечір! Добрим людям на свят вечір! // Ой встань, газдо, підоймися, // до стаєнки подивися, // кобили ти ся вжеребилися, // самі коники золотокопиті (так само до обори: корови ти ся положилися, // самі бичечки — золоторіжечки; до кошари: овечки ти ся покотилися, // самі ягниці — золотокошиці” [20], „Ой господарю, подарочку, // ой отвори нам та й ворітчка, // заженемо ж ти стадо коней, // а всі коні воронії, // на них сідла золотії, (так само стадо волів — „на них ярма золотії; стадо корів — а всі корови чабанистенькі; вівці — а всі вівці щиборігці, під ними баранці круторогці”)” [21].

Порівняйте у білоруській волочобній: „Дай табе усяго, пане гаспадару, // І у каморы, і у аборы, // А на стайні варанья ко-

ні, // Авечкі касматыя, каровы брухатыя, // Каровы брухаты да валэ рагатыя” [22].

Триєдність мотиву добре зберегли польські тексти: „щоб телухні телелиса, // щоб козухні козилиса. // щоб овечки котилиса” [23].

У формі сповіщень співається і про врожай: „Добрий вечір, пане господарю, ми в тебе, ми в тебе, // Прислав нас Господь на порадоньку до тебе, до тебе, // Обіцяв ті сто кіп пшениці зродити, зродити. // Дай же ті Боже в щасті-здоров’ї прожити, прожити” (далі так само про жито, ячмінь, горох) [24]. Складочислова будова цієї щедрівки співпадає з веснянками. Або: „Пане господарю, чи є ти вдома? // Як є ти вдома, то обізвися, // Ми тебе кличем, дар тобі даєм. // Даруєм ми тобі жито, пшеницю, // Жито, пшеницю. Всяку пашницю. // Дасть тобі Бог дождати — підемо жати, // З колосочка — жменька, // А з жменьки — мірка” [25].

Звеличування волів, плуга, оранки, сіяння є також величанням самого господаря: „Понад дороги лежать облоги. // Там горе плужок в восьмеро ж конь, // За тим плужком Лукіян з батожком, // Прийшов до його батенько його, // Ори, синку, дрібненьку скібку, // А будем сіяти яру пшеницю, // яру пшеницю, всяку пашницю” [26].

У інших текстах врожай віщується в такій формі: „В полі, полі, плужок горе, // За тим плужком сам Бог ходить, // Святий Петро воли гонить, // Божа Мати їсти носить, // Їсти носить, Бога просить: // Ори, синку, всі нивоньки, // Сійте жито, пшениченьку, // То уродить пшениченька, // На колос колосиста, на зерно зерниста” [27] або: „с колосочка — жита бочка, // а з другого — жита много” [28]. У цих текстах величання безпосередньо стосується парубка, хоча тут поєднано кілька мотивів, які ми розглянули вище.

Складочислова будова текстів різна: (4+4), тексти з первинною (4+4) та ампліфіковані (5+5), (5+5+3+3).

О. Потебня, розглядаючи цей мотив, зазначає, що Христос зі святими заступив тут самого господаря та його родину на полі. Очевидно, на формування цього мотиву у величальних піснях мала вплив апокрифічна легенда про те, як Христос орав. „Християнське апокрифічне сказання могло зустрітися з туземним міфологічним” [29]. Зачин таких текстів переважно сталий: „Ой у полі плужок оре”.

Споріднені мотиви знаходимо у жнивних: „А ми жито дожали, // Щоб ще за рік діждали! // Кілько на небі зірочок, // Тільки на полі кіпочок! // Суди, Боже, звозити, // В велику скирту зложити” [30]. В петрівчаних: „Святий Петро за плугом ходив, // Святий Павло волоньки водив, // А сам Господь Бог пшеничку сів. // І святий Ільо заволочає” [31].

У білоруських волочечних: „Святы Мікола па межах ходзе, // Па межах ходзе, жыта аглядае, // Якое малое, тое падымае”, „Святы Пётра сярпы востра, // Святы Ілля — зажынае, // Там жа яму Бог памагае: // Што раз разане — вязьмо нажне, // Што другы разок, то і снапок. // Густы, чаты на небе зоркі — // Гусцей, часцей на ніве снапы, // Шырок, вялік на небе месяц — // Шырэй, вышэй стагі у гумне” [32].

Численні тексти, які побутують на Волині та Поліссі із зачином „Васильова мати пішла щедрувати” теж мають мотив сповіщення доброго врожаю: „Васильова маті пошла щодровати, // Щедрый вечор, добрий вечор! // Роді, Боже, жито на новее літо. // У полі копами, а в току стогнами. // А в току молотно, а в діжі заходно” [33].

Варіант знаходимо у Б. Грінченка: „Народила мати Василя, Василя, // попуд небесами носила, носила, // золотим хрестом хрестила, хрестила, // дала йому пужку жительну, жительну, // куда пуга махнет, там і жито ростет, // як очерец, як очерец, // ек копочка, так зорочка, // ек стопочки, ток боржочки, // попуд спуд карешок, а на верх колосок” [34].

Мотив побажання врожаю заховався в новорічних привітаннях: „Ходить Ілля на Василя, // носить пугу житяную, // куди махне, жито росте, // жито, пшениця, всяка пашниця” (в: Ішов Ілля на Василя, // в його пужка житяночка, // куди махне — жито росте) [35].

Цей мотив знаходимо і в дитячих щедрівках: „Чику, чику, місяцеку. // Зійди рана, пастий мала, // Пакуль вази пазавертаю, // Пакуль ваги пазапрягаю. // Ходить Ілля кала гумна, // Носить пужку житяную, // Куди пужкою махне — там жито росте”, або: „Місяцю-бігунчику, // Зійди рано, постій мало, // Бо вже зағони позаганяли, // Яриє пчулки позатворяли, // Прийшов Ілля на Василя, // Принос перу житяную. // Туди махне — жито росте. // Сюди махне — пшениця росте” [36].

Очевидно, ці формули прибилися до новорічних величальних пісень із жнивних, де Ілля — опікун збіжжя, бог (як язичницький Волос) останнього снопа — „бороди”, якого ще називали „Ількова борода”.

Мотив засівання зерна має глибоке коріння в обрядовій практиці багатьох народів. У осетин існує звичай заклинання доброго врожаю. Свято Хори бон (день хліба) святкують перед початком оранки. Осетинська молитва святому Уациллі (Іллі) побудована за загальною формулою замовляння: раз Ілля сів, Марія за ним насіння носила, хай так буде наступного року. При цьому, старшого в сім’ї обсіпають зерном або обливають брагою [37].

Як заняття господаря, спеціально похваляється бджільництво: „Пане господару, чи єсть ти вдома? // Чи єсть ти вдома, вийди ж ти до нас, // Поглянь на небо — шо в небі гуде? // Шо в небі гуде? Божа мати йде. // Божа мати йде, свій рийок веде. // Свій рийок веде, і примовляє: // — Дітки мої, дрібні, маленькі де ж ми будем жити та бути? В пана господаря, в його пасіці, там ми будем жити та бути, і роїтися, і медитися.” [38].

Спеціальних величальних щедрівок господині не зафіксовано. Однак її образ зустрічаємо у величальних піснях господареві: „В тебе жінка чорноброва, // як чашечка в меду потопає, // так твоя жона в саду походить” [39], „а в пече, як рожа, // господиня гожа” [40], „хорошеньку господиню маєш, // хорошенько її споряджаєш, // як чашечка у меду, як барвінок у саду” [41].

Щедрівки парубкові, записані на Волині, можна розподілити головним чином за такими мотивами: парубок-плугатар; птахи (змія) просять пощади у парубка, за що обіцяють стати в пригоді; парубок хвалиться конем та зброєю; молодець знімає облогу міста лише одержавши дівчину в подарунок; парубок продає коня; парубок споряджає коня в три дороги: до матері, батька, милої; молодець будить братів на полювання-сватання; поради батьків щодо вибору нареченої. „Тут ті пункти стичності, які зв’язують різнорідними переходовими мотивами дружинно-героїчні мотиви з мотивами господарськими (малюнками багатого хазяйства), з одного боку, а з другого — з мотивами подружно-еротичними” [42]. Першу групу (віршовий розмір 4+4)

складають тексти з мотивами „парубок-пугатар”, „поради батьків щодо вибору нареченої” та „парубок споряджає коня в три дороги”.

Ареал запису — с. Губенець Заславського, с. Карабіївка Старокостянтинівського повітів, с. Литовіж Ківерцівського району, Ледухів Кременецького, с. Звіздівки Костопільського, с. Жашковичі Ківерцівського районів Тернопільської та Волинської областей, с. Онишківці Шепетівського району Хмельницької області.

Головною прикметою циклу парубоцького є мотив шлюбний. Парубок здобуває собі наречену за допомогою війська, облоги міста, їде за нею у далекі землі.

Найстаршу верству складають тексти, у яких йдеться про „товариство”, молодецьку громаду: „Ой рано-рано кури запіли, // Святий вечор. Добрий вечор. // А ще раніше панич устав, // Лучком забряжчав, браття пробуджав. // Вставайте, браття, коні сідайте. // Коні сідайте, хортів скликайте. // Ой поїдемо в чистеє поле. // В чистеє поле під Полоннеє”. Мета полювання: „Ой там я назвав кунку в дереві, // Кунку в дереві, дівку в теремі. // Ой тобі буде кунка в дереві, // А мені буде дівка в теремі” [43]. Генетично цей мотив споріднений із сватанням.

Тексти з мотивом далекої дороги по наречену (розмір 4+4) мають коріння у обряді ініціації, коли це було обов'язковим випробуванням для парубка: „Ой на річці на Ордані, // А хто світить в нуві стані, // Там Н коника сідає, // Йому батенько присвічує. // Присвічує, випитує: // — Куди їдеш, мій синоньки? // — За гуроньку по дівоньки” [44]. Наречена парубка — неодмінно багата, працьовита, знатного роду: „Моя дівка багатирка. // В будень ходить в сріблі, золоті, // В свято ходить в оксамиті” [45]. Варіант, який поєднує усі мотиви: „Що се світить у новій стаєнці? // Світи, світи, місяченьку! // Івасьо світить, коника сідає. // Йому батенько присвічує. // Присвічує, випитує: // — Де поїдеш, мій синоньку? // — За гороньку по дівоньку. // Там дівонька багатая, // В будень ходить в оксамиті, // А в неділю в сріблі, золоті. // — Не бери, синоньку, дівоньки в паноньку, // Но бери тую, що на жнивіві. // Що жміньочки частенькії, // Що снопоньки густенькії. // Що копоньки в три рядоньки” [46].

Мотив облоги міста також має коріння в ініціальному обряді. Символічна плата, яку отримує ініціант, була замінена на дівчину: „А цар виходи — дочку виводи. // Він на ту дочку та й подивився, // Ізняв шапочку та й поклонився” [47].

Три дороги в житті парубка — три радості. Герой продає коня, але той випрошується, обіцяючи три радості: „Ой у полі при дорозі, // Щедрий вечір, добрий вечір. // Там Василько сіно косить. // Сіно косить, коню носить. // — Ой їж, коню, ой пий, коню. // Буде тобі три дороги. // А першая — до батенька. // А другая — до матінки. // А третя — до дівчини. // До батенька — по садочку. // До матінки — по сорочку. // До дівчини — по хусточку” [48].

Казкові мотиви, наявні у щедрівках, також тісно пов'язані зі шлюбною тематикою. Це мотиви про звірів, яких молодець помилував. Вони обіцяють йому допомогти при сватанні та пророкують три радості (розрадоньки). Мотив „сокіл (орел)-сват” є прикметним для колядок, однак зустрічаємо його і у щедрівках „Ой у полі явір тонкий, кудравий. // Щадрий вечір. // На тому яворі аж три орли сидять, // Вивідили вони красного панича, // Красного панича, панича Сашуню. // Панич об'їжає, на орлів стріляє, // Ти красный паничу, не об'їжай нас, // Не об'їжай нас, не стріляй на нас. // То ми тобі станим в виликій пригоді. // Як будеш їхати пані сватати, // Ми помостим мости жовтої трости, // І поставим стовпи все золотії, // І повісим ленти все шовковії. // Як затріщать мости жовтої трости, // Як заблищать стовпи все золотії, // Як замають ленти все шовковії” [49]. „Світи, місяченьку, небо, земляньку. // Щедрий вечір, святий вечір // Небо, землянька, мур при дорозі. // Мур при дорозі, нові ворітєчка. // На тих ворітєчках сидить соколонько. // Сидить собі та й перевиває, // Чорним шовком та й перешиває. // Виходить Володя сокола стріляти. // — Я тебе прошу, не стріляй мене. // То я тобі скажу та й три розрадоньки. // Перша розрада — Бог тебе кличе. // Друга розрада — тєсть тебе кличе. // Третя розрада — тєщонька кличе. // Бог тебе кличе — щастя дарує, // Тєсть тебе кличе — коня дарує, // Тєщонька кличе — саветю дарує, // Саветю, перину, мальовану скриню” [50].

У білоруських волочібних: „Скажу табе три радасці, // Першая радасць — Бог цябе завець. // Другая радасць — пан цябе завець. // Третья радасць — цар цябе завець. // Бог цябе завець — долю даець. // Пан цябе завець — каня даець. // Цар цябе завець — дочку аддаець. // А з долею далаець будзеш, // На коніку паезджаш будзеш. // А з царевной жыцці будзеш” [51]. Потебня об’єднує мотиви трьох радостей для господаря, які приносять „рокові гості” та три розради для парубка [52].

Величання парубка це не лише оспівування його працьовитості, а насамперед лицарської звитяги. Через величання зброї та коня возвеличується і їхній господар: „Нема в короля такого коня. // А в мого коня грива шовкова, // Грива шовкова, а хвіст золотий” [53]. Багатші варіанти записані В. Гнатюком: „Золота грива коня окрила, // Срібні підківки землю пишуть. // Кленові ушка ради слухають. // Шовковий хвостик слід замітат”, „Срібні копита, жемчужний хвостик”, „А в мого коня тернові очка” [54].

Образ чудесного коня, якого може осідлати лише „красний молодець”, має глибоке коріння в билинній традиції. Розглядаючи цей мотив, М. Грушевський наводить билину, записану на Чернігівщині, де нібито простий чоловік зміг без зусиль спіймати собі гарного коня [55]. Головними ознаками богатырського коня є його крилатість і те, що „такий кінь зроду не вдержиться у простого чоловіка, а як прийде йому уремя, безпримінно втече і знайде собі хазяїна-богатыря” [56].

Ці мотиви добре розроблені обрядовою поезією (колядками та щедрівками): „Ой у полі на тодолі, // Щедрий вечор, добрий вечор. // Там ходило стадо коней, // Поміж тими кінями кінь вороненький. // Ніхто ж того коня ні споймає, ні ссядлає, // Обізвався красний паничок, молодий Іванко: // Я того коня споймаю і ссядлаю” [57].

Щедрівки дівчині теж багаті мотивами, коріння яких у весільній обрядовості: „Ой на річці на Гордані, // Там Маруся біль білила, // До батенька говорила: // — Ой батеньку-голубоньку, хто по мою біль поїде? // Батенько каже: — Не поїду, // бо ше сани не ладжані, бо ше коні не кувані” (так само матінка, сестра, брат, погоджується лише милий)

[58]. „Вода — символ розмноження і парування — супроводить всі стадії його, почавши від новорічного, теперішнього йорданського поливання закоханих пар і великоднього обливання та літніх ігрищ коло води і до весільного акту кроплення водою молодих при вступі до нового двору і обрядового умивання або купання після комори (перед вступом в подружжя життя), котре сильно виглядає на форму старого заключування подружжя „у води” [59].

Провідним можна вважати мотив „найвірніша допомога від милого”, який розроблений щедрівками досить глибоко. Найпоширенішими, та власне щедрівковими, можна вважати тексти з мотивом „біль білити”. Багато дослідників вбачають генезу цього мотиву у весільних піснях.

Частий мотив величальних пісень зимової обрядовості, — збирання срібної роси. О. Потебня співвідносить його з мотивами господарю та парубкові про три користі, у них золота роса — користь для дівчини [60]. І знову ж тут з’являється образ райського прадерева, з якого дівчина збирає золоту кору та срібну росу: „А в нашого господаря // Стоїть явір серед двора. // На яворі золота кора. // Золота кора, а срібна роса” [61], або ж ми бачимо дівчину, яка садить сад і просить Бога зродити вишню, черешню та білу березу. Паралелі знаходимо у польській колядці: „Na srod dworu jawor stoi? Hej leluja! // Na jaworze zlota rzesa” [62] та у білоруській волочібній: „У гародзе на пряходзе // Стаїць вярба тарчистая, // На ней раса залацыстая” [63]. Райське дерево виступає як символ весільного гільця.

Зібравши золоту кору та срібну росу, дівчина замовляє собі весільні речі: золотий кухоль, обручку (золот перстень), золот вінок. У білоруській волочібній: „Первый надобок — золотый кубок, // Другий надобок шовкова хустка, // А третій надобок — золотый персцёнок” [64]. Хорватська паралель — дівчина замовляє золоту росу: „Vet я кунем зелен бор ва гори, // Да ба з ньєга златна роса пала, // Да би з ньє прстене ковала, // Ча бим свому роду даривала” [65].

Отже, можемо констатувати, що щедрівкові мотиви згруповані довкола кількох парадигм: провідними у господарському циклі є мотиви возвеличення господаря та членів його родини, врожаю, худоби, бджіл. Ці тексти

є своєрідними залишками старовинних замовлянь-молитов. Складочислова будова текстів різна, однак переважає щедрівкова. Більшість текстів не має рефренів.

Шлюбна тематика наскрізь пронизує увесь молодіжний цикл. Мотиви парубочих щедрівок містять також релікти ініціальних традицій та билинного епосу. Мотиви дівочих щедрівок генетично споріднені із циклом весільних пісень.

1. Етнографічний збірник НТШ. — 1914. — Т. 1. — С. 112.
2. Праці етнографічно-статистичної комісії в Західно-руський край. Чубинський П. — 1978. — Т. 3. — С. 473.
3. Ф 28 -3, од. зб. 192, арк. 25.
4. Коробка М. Колядки і щедрівки, записані в Волинському Поліссі. — Спб., 1902. — С. 7.
5. Українські замовляння / Упоряд. М. Н. Москаленко; авт. передм. М. О. Новикова. — К.: Дніпро, 1993. — С. 152.
6. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. / Упоряд. В. В. Яременко; авт. передм. П. П. Кононенко; приміт. Л. Ф. Дунаєвської. — К.: Либідь, 1993. — С. 236.
7. Гурский А. И. Зимняя поэзия белорусов: по записям 19-20 вв. — Минск, 1980. — С. 62.
8. Етнографічний збірник НТШ. Колядки і щедрівки. — 1914. — Т. 1. — С. 192.
9. Золотослов: Поетичний космос Давньої Русі / Упор., передм. та пер. М. Москаленка. — К., 1988. — С. 40.
10. Потебня О. Пояснення малоруських та подібних народних пісень. Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 456.
11. Пісні Рівненщини. — Рівне, 1994. — С. 57.
12. Календарні пісні Великої Волині: Зб. нар. пісень. — Рівне: РДІК, 1997. — С. 141.
13. Праці... — 1978. — Т. 3. — С. 456.
14. Українські народні пісні в записах З. Доленги-Ходаковського з Галичини, Волині, Поділля, Придністрянщини, Полісся. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 122.
15. Пісні народних свят і абрадау. // Укладання і ред. Н. С. Глевіча. — Мн.: Выд-ва БДУ, 1974. — С. 85.
16. Зап. О. В. Панчук від К. Козир, 1918 р. н., в с. Гриців Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.
17. Потебня О. Пояснення... Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 80.
18. Зап. О. В. Панчук від О. О. Панчук, 1932 р. н., в с. Гриців Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.
19. А 14-3/ j/ р./ 1194 (l)? fhr/ 28/
20. Колядки і щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року / Упоряд. О. Дей. — К., 1965. — С. 69.
21. Там само. — С. 72.
22. Пісні народних свят і абрадау... — Мн.: Выд-ва БДУ, 1974. — С. 89.
23. Коробка М. Колядки і щедрівки... — Спб., 1902. — С. 13.
24. Ф 14-3, од. зб. 338-5, арк. 150-а.
25. Ф 14-3, од. зб. 788, арк. 66.
26. Праці... — 1978. — Т. 3. — С. 466.
27. Зап. О. В. Панчук від О. О. Панчук, 1932 р. н., в с. Гриців Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.

28. Праці... — 1978. — Т. 3. — С. 451.
29. Потебня О. Пояснення... Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 112.
30. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. — С. 220.
31. Там само. — С. 220.
32. Пісні народних свят і абрадау... — Мн.: Выд-ва БДУ, 1974. — С. 91.
33. Ф 6-4, од. зб. 67, № 70.
34. Грінченко Б. Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській та сусідніх з нею губерніях, в. III. — Чернігів, 1899. — С. 49.
35. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. — С. 222.
36. Дитячі пісні та речитативи // Упоряд.: Г. В. Довженко, К. М. Луганська. — К.: Наук. Думка, 1991. — С. 182-183.
37. Потебня О. Пояснення... Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 114-115.
38. Кравченко В. Етнографічні матеріали. Пісні, христини та весілля. — 1903. — Т. 2. — С. 27.
39. Колядки і щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року / Упоряд. О. Дей. — К., 1965. — С. 52.
40. Ф 6-4, од. зб. 67, № 70.
41. Зап. О. В. Панчук від О. О. Панчук, 1932 р. н., в с. Гриців Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.
42. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. — С. 252.
43. Українські народні пісні в записах З. Доленги-Ходаковського з Галичини, Волині, Поділля, Придністрянщини, Полісся. — К.: Наукова думка, 1974. — С. 137.
44. Ф 28-3, од. зб. 192, арк. 26.
45. Праці... — 1978. — Т. 3. — С. 461.
46. Ф 14-3, од. зб. 1058, арк. 108.
47. Ф 14-3, од. зб. 338,5, арк. 2478.
48. Ф 14-3, од. зб. 1194 (l), арк. 29.
49. Зап. О. В. Панчук від гурту жінок, в с. Онишківці Шепетівського р-ну, Хмельницької обл.
50. Нова радість стала. Різдвяні, новорічні та йорданські свята на Тернопільщині. Вип. 1. — Т., 1993. — С. 122.
51. Потебня О. Пояснення... Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 93.
52. Там само. — С. 93.
53. Ф 14-3, од. зб. 338,5, арк. 2475.
54. Етнографічний збірник НТШ. Колядки і щедрівки. — 1914. — Т. 1. — С. 96-96.
55. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 4. Кн. 2 / Упоряд. Л. М. Копаниця; Приміт. С. К. Росовецького. — К.: Либідь, 1994. — С. 68.
56. Там само. — С. 68.
57. Ф 6-4, од. зб. 113, № 58.
58. Зап. О. В. Панчук від Г. Г. Ільченко, 1926 р. н., в с. Корпилівка Шепетівського р-ну Хмельницької обл.
59. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. — С. 268.
60. Потебня О. Пояснення малоруських та подібних народних пісень. Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 455.
61. Грінченко Б. — С. 471.
62. Потебня О. Пояснення... Т. 1-2. — Варшава, 1883, 1887. — С. 457.
63. Там само. — С. 458.
64. Там само. — С. 459.
65. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. — С. 310.

This article is dedicated to the winter folk calendar and special attention was paid to the Christmas Corals. Author is describing the most fundamental works dedicated to this topic previously beginning with O.Potebnya's studies. The typology, thematic variety, characters and personages of winter corals has been displayed and described in the article as well.